

ISSN 2959-1953

ISSN 2959-1961

<https://osvita.eeipsy.org>

<https://doi.org/10.38014/osvita.2022.90.08>

ШАПОЧКА К.А.

кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедрі початкової та
дошкільної освіти,
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна

ОПАНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ЗНЯТТЯ СТРЕСУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

ШАПОЧКА К.А. **Learning English as a means of stress relief for primary school students with special educational needs in the conditions of war.** *The reform of the educational system of Ukraine, which involves the establishment of an inclusive paradigm within the New Ukrainian School with an emphasis on educational support, the escaping of women with children abroad made it necessary to consider the study of a foreign (English) language as a means of relieving stress in primary schoolchildren with special educational needs in war conditions. Analyzing the concept of “children with special educational needs”, in the context of inclusive practice, understanding the complexity of educational needs, the breadth of the spectrum of intellectual, psychophysical, emotional and volitional disorders, the need for appropriate diagnosis, followed by the provision of comprehensive support by the support team, the creation of a positive atmosphere and cooperation, individualization educational process, we consider it necessary to focus in our research on the categories of children with special educational needs caused by the influence of the social environment. Studying a foreign language contributes to the development of cognitive activity and the purposeful formation of higher mental functions (cognitive motivation; attention; memory; perception; spatial and temporal representations, sensor-motor coordination; mental activity; the formation of voluntary regulation of activity and behavior, etc. It has been established that the influence of negative factors on learning languages, in particular, related to additional workload, which can worsen health and lead to psychophysical diseases. The article examines certain methods of learning English that reduce the risk of*

PTSD in children, help overcome stress and have a positive effect on behavior child

Keywords: *children with special educational needs, conditions of war, stress, English language, NUS.*

ШАПОЧКА К.А. Опанування англійської мови як засіб зняття стресу у молодших школярів із особливими освітніми потребами в умовах війни. *Реформування освітньої системи України, що передбачає усталення інклюзивної парадигми у межах Нової української школи з акцентом на освітній підтримці, виїзд жінок з дітьми, зокрема шкільного віку, закордон зумовило необхідність розглянути вивчення іноземної (англійської) мови як засобу зняття стресу у молодших школярів із особливими освітніми потребами в умовах війни. Аналізуючи поняття «діти з особливими освітніми потребами», в контексті інклюзивної практики, розуміючи складність освітніх потреб, широту спектру інтелектуальних, психофізичних, емоційно-вольових порушень, необхідності відповідного діагностування, з подальшим наданням комплексної підтримки командою супроводу, створення позитивної атмосфери й співпраці, індивідуалізації освітнього процесу, вважаємо необхідним зупинитися у нашому дослідженні на категорії дітей, що мають особливі освітні потреби, зумовлені впливом соціального середовища. Вивчення іноземної мови сприяє розвитку пізнавальної діяльності та цілеспрямованому формуванню вищих психічних функцій (пізнавальна мотивація; увага; пам'ять; сприймання; просторові і часові уявлення, сенсомоторна координація; розумова діяльність; формування довільної регуляції діяльності та поведінки, тощо. Встановлено, вплив негативних чинників на засвоєння мов, зокрема пов'язані із додатковим навантаженням, що може погіршити стан здоров'я й призвести до психофізичних захворювань. В статті розглядаємо окремі прийоми вивчення англійської мови, що послаблюють ризики виникнення ПТСР у дітей, допомагають долати стрес й позитивно впливають на поведінку дитини.*

Ключові слова: *діти з особливими освітніми потребами, умови війни, стрес, англійська мова, НУШ.*

Сучасні геополітичні виклики, військова агресія росії проти України, глобальний виклик, зумовлений пандемією, спричиненою поширенням коронавірусу SARS CoV-2, і нові вимоги до забезпечення освітнього процесу стали викликом для вітчизняної системи освіти.

Реформування освітньої системи України, що передбачає усталення інклюзивної парадигми у межах Нової української школи з акцентом на освітній підтримці, виїзд жінок з дітьми, зокрема шкільного віку, закордон зумовило необхідність розглянути вивчення іноземної (англійської) мови як засобу зняття стресу у молодших школярів із особливими освітніми потребами в умовах війни.

Після початку повномасштабного вторгнення українці мали вирішити що робити в ситуації гострої небезпеки і, незалежно, чи виїхала людина, чи залишилась, кожен українець опинився в складній життєвій ситуації, кожна людина зазнала вплив стресорів та отримала психологічну травму.

Уведення в дію нового Закону України «Про освіту» (2017, остання редакція 1.01.2023) закріплює практику надання особам з особливими освітніми потребами «системи освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників», що гарантує їм право на освіту й забезпечення рівних можливостей у всіх сферах суспільного життя.

Крім того, в Законі України «Про освіту» зазначено, що «особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [2].

Для більшого розуміння поняття «дитина з особливими потребами» варто розглянути як це представлено у класифікації ЮНЕСКО. А саме, до дітей з особливими освітніми потребами відносяться діти, які мають наступні порушення розвитку: емоційні і поведінкові порушення; розлади мови і спілкування; труднощі в навчанні; затримка/обмеження можливостей інтелектуального розвитку; фізичні/нейромоторні порушення; порушення зору; порушення слуху. Цей список доповнюється іншими чинниками, які становлять потенційний ризик для дітей бути виключеними з освітнього процесу: діти, які ростуть в несприятливому середовищі; діти, які належать до груп етнічних меншин; діти вулиці; діти, хворі на СНІД; діти з поведінковими порушеннями.

Цінною вважаємо класифікацію, що представлена М. Порошенко, А. Колупаєвою. Автори визначають такі категорії дітей з ООП:

- порушення психофізичного розвитку: діти, які мають порушення розвитку: інтелектуальні порушення; порушення зору; порушення слуху; порушення опорно-рухового апарату; порушення мовлення;

- складні порушення психофізичного розвитку. *діти, які мають захворювання*: такі, які потребують постійного медичного нагляду, або періодичного здійснення індивідуальних медичних процедур із забезпечення життєдіяльності людини та/або контролю за її станом, в тому числі із встановленим електрокардіо стимулятором або іншим електронним імплантатом чи пристроями; такі, що можуть бути перешкодою для проходження зовнішнього незалежного оцінювання, визначені МОН спільно з МОЗ
- особливості навчальної діяльності: *діти, які можуть зіштовхуватися з труднощами у навчальній діяльності*: дислексія, дискалькулія; *обдаровані діти*: здобувають спеціалізовану освіту та/або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів одного чи декількох класів, освітніх рівнів.
 - особливості встановлення контактів із соціальним середовищем: *діти, які мають первазивне (наскрізне) порушення розвитку*: розлади аутистичного спектру
 - особливості, зумовлені впливом соціального середовища: *діти, які*: потребують підтримки у навчанні, що пов'язана з проживанням на тимчасово окупованій території або у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, або у населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення; мають статус внутрішньо переміщених, діти-біженці та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту; здобувають (ли) освіту в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами корінних народів і національних меншин [4].

Аналізуючи поняття «діти з особливими освітніми потребами», в контексті інклюзивної практики, розуміючи складність освітніх потреб, широту спектру інтелектуальних, психофізичних, емоційно-вольових порушень, необхідності відповідного діагностування, з подальшим наданням комплексної підтримки командою супроводу, створення позитивної атмосфери й співпраці, індивідуалізації освітнього процесу, вважаємо необхідним зупинитися у нашому дослідженні на категорії дітей, що мають особливі освітні потреби, зумовлені впливом соціального середовища.

Принагідно зазначимо, що Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю і Факультативний протокол до неї 16 грудня 2009 року, що засвідчило вектор змін в країні, зокрема формування Європейських цінностей, демократичного курсу країни, а також міжнародним зобов'язанням держави забезпечувати основні права та свободи усіх громадян, і в першу чергу тих, хто найбільше потребує підтримки – людей з особливими потребами, в тому числі осіб з інвалідністю. Отже, в Законі України «Про освіту»

(ст.7.) вказано, що «Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти». Беручи це до уваги, розуміючи проблеми освітнього процесу в Україні сьогодні, вважаємо необхідним розглянути деякі прийоми навчання англійської мови, які можна використовувати для зняття психологічної напруги, стресу, формування соціальної взаємодії, ті, що націлені на формування когнітивних (пізнавальних, інтелектуальних) здібностей дітей, зокрема з особливими освітніми потребами.

Як стверджують Л. Прохоренко, О. Бабяк, Н. Баташева відстеження психолого-педагогічного статусу дітей з особливими потребами є досить складним процесом, який потребує тісної співпраці усіх спеціалістів, що беруть участь у їх життєдіяльності. І лише на основі цілісного бачення розвитку кожної дитини з особливими освітніми потребами розробляється і реалізується загальна стратегія навчання та розвитку. Так, науковці виокремлюють такі основні етапи психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, а саме: підготовчий, орієнтовний, етап уточнення проблеми, планування, реалізації індивідуальної програми та підсумковий [5, с.4-5]

З огляду на зазначене, прийоми навчання англійської мови, що можна розглядати як частину корекційно-розвивальної роботи, будемо реалізовувати в процесі виконання індивідуальної програми розвитку дитини.

При цьому важливо врахувати принципи будови, розвитку та реабілітації вищих психічних функцій дітей із особливими освітніми потребами. До основних завдань корекційно-розвивальної роботи в системі психологічного супроводу відносять: розвиток емоційно-особистісної сфери та корекцію її порушень (гармонізацію афективної сфери дитини; профілактику та усунення можливих агресивних і негативних проявів, інших відхилень у поведінці; запобігання і подолання негативних рис особистості та формування характеру; розвиток і тренування механізмів, що забезпечують адаптацію дитини до нових соціальних умов; створення умов для формування адекватної самооцінки; розвиток соціальних емоцій, комунікативних здібностей, тощо.

Аналіз фізіологічних та психологічних характеристик молодших школярів підтверджує наявність сприятливих факторів, щодо засвоєння мов, зокрема іноземної. Так, функціональна локалізація мозку, зокрема локалізація мовних функцій як у лівій, так і, частково, у правій півкулі, забезпечують високу сенситивність молодших школярів до мовних й мовленнєвих явищ, особливо фонологічного характеру: артикуляційна гнучкість, здатність до наслідування, легке вироблення моторних навичок. Так психологи, зокрема В. Андрієвська, І. Зимня, наголошують на позитивному емоційному ефекті, оскільки наслідування за вчителем, носієм мови або фонограмою окремих

звуків, слів, фраз, речень, інтонаційних моделей викликає задоволення, захоплює дітей і приносить приємні емоції, що допомагає долати стрес.

На уроках вчителі англійської мови працюють над розширенням емоційного досвіду дітей, що передбачає допомогу в засвоєнні дитиною уявлень про невербальні засоби вираження емоцій, формуванні розуміння змісту і значення різних форм поведінки людей, що сприяє розумінню власної поведінки. Вивчення англійської мови сприяє розвитку пізнавальної діяльності та цілеспрямованому формуванню вищих психічних функцій (пізнавальна мотивація; увага (стійкість, концентрація); пам'ять (обсяг, стійкість, тощо); сприймання (просторового, слухового), просторові і часові уявлення, сенсомоторна координація; розумова діяльність (аналіз, порівняння, узагальнення, тощо); розвиток елементарних умовиводів і гнучкості розумових процесів); формування довільної регуляції діяльності та поведінки (вміння ставити та утримувати мету діяльності; планувати дії; визначати і зберігати спосіб дій; самоконтроль, оцінювання та самооцінка).

З іншого боку, молодші школярі, зокрема з особливими освітніми потребами (в нашому випадку категорія дітей, що мають особливі освітні потреби, зумовлені впливом соціального середовища) випробовують певні труднощі, зокрема пов'язані із додатковим навантаженням, що може погіршити стан здоров'я й призвести до психофізичних захворювань. Зрозуміло, що, у цілому, незавершеність розвитку органів й систем підвищує чутливість організму дитини до несприятливих факторів, зокрема діючи стресори, пережитий травмуючий досвід, або переїзд до іншої країни батьків/одного з батьків і пов'язаний з цим процес переключення мовного коду, тощо.

За твердженням Л. Гасанової, пережитий травмуючий досвід може стати причиною розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Це порушення психічного стану, як правило, починає проявлятися приблизно через шість місяців після травмуючої події. Проте, якщо стресор має потужну тривалу у часі дію (наприклад, перебування в окупації, постійні ситуації обстрілів та повітряних тривог тощо), вірогідність швидкого розвитку ПТСР підвищується [1].

Варто додати, що серед ознак ПТСР у дітей вчителі, батьки, фахівці можуть спостерігати емоційну нестабільність: прояви агресії, роздратування, депресії, апатії, імпульсивності, емоційної відстороненості; дитина постійно повертається думками до травмуючої події; дитина може скаржитися на порушення сну: нічні жахи, безсоння або постійну сонливість; підвищення рівня тривожності, очікування повторення подій; увага та пам'ять не стійкі, дитині важко сконцентруватися на виконанні завдань; саморуйнівна поведінка: нанесення самоушкоджень.

Саме тому розглядаємо окремі прийоми вивчення англійської мови, що послаблюють ризики виникнення ПТСР у дітей, допомагають долати стрес й позитивно впливають на поведінку дитини. Адже емоційні й поведінкові розлади можуть спричинитися багатьма різними чинниками, що охоплюють біологічні, психоаналітичні, поведінкові, феноменологічні та соціальні аспекти [3, с.205-207].

Таким чином, використання методичних прийомів в процесі вивчення англійської мови – є конкретними діями вчителя й учнів, тобто це елементарні дії, що спрямовані на виконання конкретного завдання на певному етапі уроку. Враховуючи той факт, що вчитель англійської мови в початковій школі повинен мати високий рівень психологічної культури, адже за твердженням Д. Ельконіна, відбувається перебудова всієї системи відносин дитини з дійсністю, причому її фізичний розвиток залишається недосконалим, ще раз підтверджує необхідність психологічної та корекційно-розвивальної ерудиції вчителя, його готовність працювати за індивідуальною програмою розвитку дитини в інклюзивному освітньому середовищі.

Робота вчителів, зокрема з іноземної мови, має бути побудована таким чином, щоб створити емоційно сприятливе середовище; забезпечити та сприяти відновленню почуття безпеки дитини; залучати дитину до фізичної активності (фоно-ритмічні вправи, комунікативні вправи з рухливими діями, ігри, тощо); створити позитивну атмосферу, що сприятиме діалогу між дітьми й вчителем, однолітками; дозволити дитині висловлювати свої емоції та почуття; сприяти соціальній активності дитини.

Розуміємо, що вивчення іноземної мови молодшими школярами із ООП має бути вмотивоване. Підтримувати мотивацію можна лише створенням відповідної позитивної освітньої атмосфери, для цього необхідно враховувати вікові та психолого-педагогічні особливості, використовувати завдання, які спонукають активно застосовувати здобуті знання та сформовані вміння і навички, що є неодмінними умовами ефективного засвоєння іноземної мови.

Матеріал, який ми пропонуємо використовувати на уроках (пісні, вірші, вправи, рухливі ігри, відео) дає можливість вчителям зробити уроки більш привабливими, ефективнішими; робота з матеріалом відбиває соціально-культурні особливості країни виучуваної мови, розширює інформаційний фон уроку і тим самим утворює чинник, який в руслі теорії оптимізації уроку Ю. Бабанського має позначитися на усвідомленні учнями своїх навчальних дій і суттєво прискорити їх темп.

Відомо, що основною метою навчання іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетенції, що означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток умінь використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Говорячи про

навчання дітей із особливими освітніми потребами, ми розглядаємо іноземну мову як інструмент, що відкриває нові вікна для дітей й несе свіже повітря для зняття втоми й подолання стресу.

Саме тому акцентуємо увагу на певні субкатегорії іншомовної комунікативної компетенції, зокрема соціокультурну, фонетичну, тощо. Формування соціокультурної компетенції (формування лінгвокраїнознавчих та країнознавчих знань або системи уявлень про основні національні традиції, звичаї та реальії країни, мова якої вивчається, а також системи навичок та вмій узгоджувати свою поведінку згідно з цими знаннями) є надзвичайно важливим завданням. За твердженням С. Роман: «формування соціокультурної компетенції у дітей молодшого шкільного віку в умовах активізації мотиваційно-емоційної та пізнавальної сфер і підсилення прагматичної цінності вивчення іноземної мови оптимізує процес навчання іншомовного спілкування і є перспективним для освіти, виховання та розвитку учня в ході формування його соціокультурного тезаурусу» [6, с.15].

В свою чергу, фонетична компетенція є тією складовою частиною мовної компетенції, що визначає уміння учнів сприймати на слух всі звуки, інтонацію, ритм іноземного мовлення і фонетично грамотно вимовляти звуки в мовленнєвому потоці, додержуючись його ритміко-інтонаційного малюнку, типового для певної комунікативної ситуації.

Отже, наведемо приклади пісень з рухливими діями до них, що можна супроводжувати автентичним відео й аудіо матеріалом й доповнювати уроки англійської мови, створюючи при цьому відповідну емоційно-мотивуючу, позитивну атмосферу:

- *I'm A Little Teapot / I'm A Little Snowman;*
- *Polly, Put the Kettle On;*
- *The Ants Go Marching;*
- *Bingo;*
- *The Happy Song;*
- *Heads, Shoulders, Knees and Toes;*
- *Hokey Pokey;*
- *Johnny Works with One Hammer;*
- *Skip to My Lou;*
- *This is the Way,* та ін.

Використання музики й пісень на уроках англійської мови створює атмосферу країни, мова якої вивчається. Ефективність використання пісень в освітньому процесі дітей із ООП пояснюється тим, що пісні на уроці пожвавлюють викладання, вносять різноманітність, викликають позитивні емоції та створюють високу мотивацію. Більшість пісень особистісно орієнтовані в тому розумінні, що вони торкаються тем, які є близькими всім людям неза-

лежно від віку та інтересів. Приклад саме цих пісень показує, як легко можна вивчити англійський алфавіт та частини тіла, оскільки ця тема є у підручниках. Крім того, у дітей із ООП наочна пам'ять переважає над словесною, що займає центральне місце у навчальній діяльності. Так, співаючи пісню «*Head, Shoulders, Knees, and Toes*» вчитель полегшує запам'ятовування слів молодшими школярами із ООП, оскільки разом із співом виконує рухливі дії, а саме торкається частин тіла, змушуючи працювати не тільки словесну, а й наочну пам'ять молодших школярів, або демонструє відео супровід під час дистанційної роботи.

Head, Shoulders, Knees, and Toes.

(anonymous)

Head, shoulders, knees, and toes,
Knees and toes.

Head, shoulders, knees, and toes,
Knees and toes.

Eyes, and ears, and mouth, and nose,
Head, shoulders, knees, and toes,
Knees and toes.

Пісні надають чудову можливість для багаторазового повторення та запам'ятовування лексичного та граматичного матеріалу, оскільки швидко відкладаються і в короткостроковій, і в довгостроковій пам'яті, всім відоме явище коли пісню весь час хочеться наспівувати.

Завдання вчителя це добір пісень, адже вони повинні відповідати певним вимогам – бути аутентичними, доступними в інформаційному та мовному плані, емоційними й актуальними, а також відповідати віковим особливостям учнів і мати відповідну мелодію. Багато пісень містять гарні приклади розмовної мови, гарну лексику. Так до теми «Погода» можуть бути включені такі ідіоми, як *be in a fog, be raining cats and dogs, a fair-weather friend, rain or shine, stormy weather* узяти із пісні *You Are My Sunshine* (Jimmie Davis and Charles Mitchel) та завдань до неї [7].

Наступний приклад демонструє варіанти роботи з пісенним матеріалом для розвитку навичок аудіювання, письма й говоріння, творчих здібностей учнів.

You Are My Sunshine

Jimmie Davis and Charles Mitchel

You Are My Sunshine

Briskly
C

Jimmie Davis and Charles Mitchell

1. You are my sun - shine, my on - ly sun - shine; You make me
2. The o - ther night, dear, as I lay slee - ping, I dreamt I

F C C7 F

ha - ppy when skies are gray. You'll ne - ver know, dear,
held you in my arms. When I a - woke, dear,

C G7 C

How much I love you; Please don't take my sun - shine a - way.
I was mis - ta - ken, So I hung my head and I cried.

*Singing Tip: The chorus is usually sung both before and after the verse. For variation, try having only male voices sing the verse with everyone singing the chorus. Repeat with female voices singing the verse.

C C7 F G7

You are my sunshine, my only sunshine;
You make me happy when skies are gray.
You'll never know, dear, how much I love you;
Please don't take my sunshine away.

The other night, dear, as I lay sleeping,
I dreamt I held you in my arms.
When I awoke, dear, I was mistaken,
So I hung my head and I cried.

ACTIVITIES

Similarities. Sunshine comes from the sun, which is round. What else can you think of that is round? Practice saying “The sun is round and so is a ball.” Then think of other items to replace a *ball*.

- Examples:* Student 1: The sun is round and so is a ball.
Student 2: The sun is round and so is my eye.
Student 3: (continues)

B. “You make me happy when skies are gray.” What makes you feel happy when skies are gray? Write five sentences, then share them with a partner or with

the rest of the class.

Example: Good movies make me happy when skies are gray. OR Seeing a good movie makes me happy when skies are gray.

C. “Weather Word” Idioms. Read the list of idioms below. How many of them do you recognize? Write a brief definition for each one that you think understand.

- Be in a fog
- Be raining cats and dogs
- A fair-weather friend
- Rain or shine
- Stormy weather

Here are the idioms used in sentences. Read them to see if your definitions fit.

1. My boss *is in a fog* these days; he doesn’t seem to hear anything I say. He must be worried about something.

2. Why don’t you wait a few minutes before you leave? If you go out now, you’ll get soaked. It’s *raining cats and dogs*.

3/ 4. John said he’d be my friend through *rain or shine*. But since I told him I was having trouble at work, I haven’t heard from him. I guess he was just a *fair-weather friend*.

5. Since my wife and I separated, there’s been nothing but *stormy weather* in my life – just one problem after another.

Нова українська школа – це нове освітнє середовище, побудоване на засадах педагогіки партнерства і компетентнісного підходу, побудоване таким чином, щоб задовольнити потреби усіх учнів. Вивчення іноземної мови не повинно стати бар’єром і додатковим стресором для дитини, зокрема із особливими освітніми потребами, а навпаки сприяти розвитку особистісно-емоційної сфери, корекції її порушень, формувати пізнавальну мотивацію, сприяти діалогу з однолітками й дорослими.

Список використаних джерел:

1. Гасанова Л. ПТСР у дітей: прояви, особливості та поради батькам <https://healthcenter.od.ua/2022/05/24/ptsr-u-ditej-proyavy-osoblyvosti-ta-porady-batkam/>
2. Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19)
3. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посіб-

- ник. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304с.
4. Порошенко М.А., Колупаєва А.А. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.
 5. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Баташева Н.І Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: стратегія реалізації Вісник Національної академії педагогічних наук України (naps.gov.ua) <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-5>
 6. Роман С.В. Методика навчання англійської мови у початковій школі: Навчальний посібник. К.: Ленвіт, 2005. 208 с.
 7. Шапочка К.А. Особливості використання навчального посібника «Moving West» («Рухаючись до заходу») на уроках англійської мови для молодших школярів із ЗПР Вересень: Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал № 1-2 (46-47) Миколаїв, 2009 С. 73–80.

Transliteration of References:

1. Hasanova L. PTSD u ditei: proiavy, osoblyvosti ta porady batkam [PTSD in children: manifestations, features and advice for parents] <https://healthcenter.od.ua/2022/05/24/ptsr-u-ditej-proyavy-osoblyvosti-ta-porady-batkam/> [in Ukrainian]
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (2017, 5 veresnia) [Law of Ukraine «On Education»] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian]
3. Kolupaieva A.A., Taranchenko O.M. (2019). Navchannia ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v inkluzyivnomu seredovyshchi: navchalno-metodychnyi posibnyk [Education of children with special educational needs in an inclusive environment: educational and methodological manual] Kharkiv: Vyd-vo «Ranok», 2019. 304 p. [in Ukrainian]
4. Poroshenko M.A., Kolupaieva A.A. (2018). Orhanizatsiino-metodychni zasady diialnosti inkluzyivno-resursnykh tsentriv: navchalno-metodychnyi posibnyk [Organizational and methodological principles of activity of inclusive resource centers: educational and methodological manual] / Za zah. red. M.A. Poroshenko ta in. Kyiv: 2018. 252 p. [in Ukrainian]
5. Prokhorenko L.I., Babiak O.O., Batasheva N.I Pyskholohichniy suprovit ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy: stratehiia realizatsii [Psychological support of children with special educational needs: implementation strategy] Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy (naps.gov.ua) <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-5>[in Ukrainian]
6. Roman S.V. (2005). Metodyka navchannia anhliiskoi movy u pochatkovii shkoli: Navchalnyi posibnyk [Methods of teaching English in primary school: Study guide] K.: Lenvit, 2005. 208 p. [in Ukrainian]

7. Shapochka K.A. (2009). Osoblyvosti vykorystannia navchalnoho posibnyka «Moving West» («Rukhaiuchys do zakhodu») na urokakh anhliiskoi movy dlia molodshykh shkolariv iz ZPR [Peculiarities of using the «Moving West» training manual in English lessons for primary school students with disabilities] Veresen: Naukovo-metodychnyi, informatsiino-osvitnii zhurnal № 1-2 (46-47) Mykolaiv, 2009. PP. 73–80.

ШАПОЧКА К.А.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Primary School and Preschool Education Department, V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Mykolaiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-4827-599X>

E-mail: shapochka1111@gmail.com

LEARNING ENGLISH AS A MEANS OF STRESS RELIEF FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONDITIONS OF WAR*

<https://doi.org/10.38014/osvita.2022.90.08>

* публікація здійснена за рахунок спільного гранту СЄІП (Україна - Франція) та БФ «Освіта: майбутнє»